

Tradicionalne dokaze utvrđuju sa grčkom inskripcijom iz židovskog groblja, nedavno otkrivenom, datiranom otprilike u isto doba, kad se Isus rodio. Epitafij je postavljen mladoj majci, koja je umrla iza poroda prvog djeteta. U inskripciji zove se to dijete prvorođenac. „ὠδεῖν δὲ Μοῖρα πρωτοτόκου με τέκνον πρὸς τέλος ἤγε βίον“

»Kad sam u bolima rodila prvorođeno svoje dijete, Sudba privede me k svršetku života.«²

Taj nadgrobni natpis sjajna je potvrda tradicionalnog katoličkog tumačenja „πρωτοτόκος“ u Luk 2, 7.

Dr. Franjo Zagoda.

Augustinus Merk: Novum Testamentum graece et latine. Romae 1933.

Sumptibus Pont. Inst. Biblici Lit. 18.

Iza Vogelsa priredio je katolicima lijepo kritičko izdanje N. Z. Aug. Merk. M. slijedi u kritici teksta principe, koji se danas općenito prihvaćaju. Ali kako te principe pojedini kritičari raznoliko apliciraju, to ne će nikad biti potpuno suglasnog teksta.

Iako se forma njegova teksta u glavnome slaže sa formom ostalih kritičkih izdanja, ipak se više približuje tekstu Sodenovu, Souterovu i Vogelsovu, nego li izdanju Westcotta—Horta, Weissa i Nestle-a.

I Merk se drži načela »brevior lectio probabilior«, ali protiv Westcotta—Horta i njegovih pristaša, koji redovito slijede kraći tekst Vatikanskog k. i Bezinog, dobro primjećuje, da to načelo dopušta sto izuzetaka, pošto su prepisivači bili mnogo skloniji da ispuštaju, nego li da dodavaju. To se osobito opaža u Sin., a od toga nije prost ni B., gdje nalazimo ispuštene čitave stihove, čestice, pojedine riječi i slova.

Prema tomu se M. ne zadovoljava samo svjedočanstvom jednog starog kodeksa, bio on relativno i najbolji, niti sa nekoliko starinom i karakterom znamenitih, kako to čine Westcott—Hort, Weiss i Nestle, nego sa Sodenom i Vogelsom ispituje svjedočanstvo i drugih svjedoka i recenzija. Ali kako recenzije antiohijska i palestinska i drugi stariji svjedoci ne pružaju tako čisti tekst, kao što je egipatski, više se obzire na njega.

M. pazi i na unutrašnje kriterije. Zato je katkada uvrstio tekst, koji ne nalazimo u ostalim kritičkim izdanjima. Tako je n. pr. zadržao Mt. 18, 11 radi 18, 14. Kritički je aparat sabrao iz publiciranih kodeksa te iz velikih izdanja: Tischendorffa, Sodena, za apokalipsu Hoskiera. Kad navodi svjedoke, drži se gotovo istog reda, kojim se služi Soden. Često iznosi lekcije starih prijevoda počevši od vetus lat. do georgijskog. Ne služi se etiopskim, pošto još nemamo kritičkog izdanja. Obilato citira i crkvene pisce kao svjedoke teksta, koji je u njihovo doba i u njihovoj domovini vladao. Osobito navodi Ireneja, Origena, Hipolita, Tertulijana i Efrema radi njegovih glasovitih komentara. Radi starine citira i iz Tacijanove Diatesarona. Tekst Vulgate je od 1592. Aparat kritički za Vulgatu sastavio je prema starim kodeksima i piscima te velikom izdanju Wordswortha i Whita.

² Biblica 1930. fasc. 4 p. 386. 7. Frey La signification du terme „πρωτοτόκος“ d'après une inscription juive.

Ako prema ovim principima, što ih je u Prologomenu iznio M. isporidimo njegovo izdanje sa Nestleovim, možemo se opravdano radovati i čestitati auktoru ovog solidnog izdanja. Ne ispušta on znamenita zajamčena mjesta o posveti kaleža i ukazanju Gospodina Petru apostolu za volju cod. Bezinog i nekoliko — vetus lat., kako to čini N. u Luk. 22, 19, 20, 24, 12.

Ne stavlja M. u zagradu znamenitu perikopu de sudore sanguineo Luk. 22, 43. 44., za volju BA i nekoliko drugih kodeksa. Ne meće u zagradu ni istu perikopu »de muliere adultera«, koju je Nestle stavio jednostavno marginalno, kao da ne pripada uopće evandeoskom blagu; dok ju je Vogels stavio u zagradu sumnjajući, da li je auktor Ivan. — Ne slijedi M. red Lagrange-a u ev. Iv., koji u Iv. 18, iza 13 r. navodi 24, a onda istom 14 i. d., držeći, da Ana uopće nije preslušavao Gospodina nego ga odmah poslao Kajfi.¹ Dobro opaža Sickenberger, da ta izmjena stihova nema dovoljno kritičkog oslonja. Čudno bi bilo, da Ivan popunjujući sinoptike spominje, da je Isus najprije odveden bio k Ani, a da nam ne kaže, što se dogodilo kod Ane.²

Veliku akribiju M. opažamo, što čitanje $\tau\theta\ \delta\delta\ \text{'}\Lambda\gamma\alpha\rho$ ili $\tau\theta\ \gamma\alpha\rho\ \text{'}\Lambda\gamma\alpha\rho$ Gal. 4, 25 nije bez ograde uvrstio u tekst, kako to čine Nestle i Vogels. To čitanje nije potpuno zajamčeno i ne slaže se sa kontekstom.³

Što se tiče izvanje forme, to je izdanje slično Nestleovu i Vogelsovu. Razlikuje se, što je aparat kritički veći i što je tekst podijelio u više odsjeka, a i te prema potrebi dijeli u manje odsjeke, da olakša čitanje. N. pr. Mt. c. 1 dijeli u dva odsjeka Mt. 1, 1—17 Christi genealogia; 1, 18—25 Christi generatio. Mt. 5—7 Sermo montanus. Taj veliki govor dijeli u više odlomaka: 5, 12 Beatitudines; 5, 13—16 Sal terrae, lux mundi; 5, 17—48 Legis perfectio itd.

Radujemo se, što ćemo se moći odsada u školi služiti dobrim tekstom uglednoga katoličkoga kritičara i profesora. Preporučujemo to solidno, lijepo i jeftino izdanje braći svećenicima i slušačima bogoslovlja.

Dr. F. Zagoda.

Subotić S. Nedjeljko: Kršćanski brak i njegovi protivnici, konferencija držana na sastanku dalmatinskog svećenstva u Splitu 11. VII. 1933. Split 1933, 8°, str. 92, naklada Hrvatske knjižare.

U čitavoj konferenciji je težište položeno na protivnike kršćanskog braka i na njihovo izvođenje, koliko je ono u suprotnosti s naukom katoličke crkve. Valja reći: predavaču je uspjelo, da pruži vrlo lijepu, preglednu i zaokruženu sliku o starim, a naročito o modernim protivnicima kršćanskog shvatanja o braku. Ti su mu izvodi začinjeni i potkrijepljeni navodima i primjerima iz pisanja stranih i domaćih auktora. Dobro su prikazane moderne nastranosti evolucionističkih sociologa (str. 23—32), neomaltuzijanskog i eugeničkog pokreta (str. 32—37). Isto je, tako dobro, da je uvrstio, makar i kratko, poglavlje o propagandi, što je protiv kršćan-

¹ Évangile selon s. Jean p. 463. 64. Évangile de Jésus—Christ p. 538. 1930. Lecoffre.

² Leben Jesu nach den vier Evangelien. Münster i W. 1931. p. 120.

³ Lagrange, Épitre aux Galates p. 125. 6. Lecoffre.